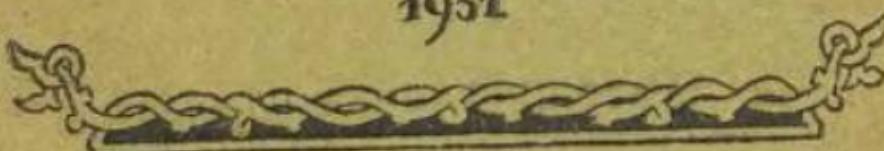

Слово о полку Игореві

переспів
М.М.Аркаса

1951

Д-р Філ. Микола Аркас

ДУМА

про похід на половців Новгород- Сіверського князя Ігоря Свято- славовича у 1185 році

„Слово о полку Ігоревім”

Найдавніший твір староукраїнського письменства

Вільний переспів Миколи Аркаса

Наприкінці 18. століття граф Мусін-Пушкін, пристрасний збирач і любитель різних стародавніх рукописів і мистецьких творів, у Спасо-Ярославському монастирі на Москвищині, серед різних старовинних, напівзглідих актів, паперів, переписаних церковних книг, анонкрайфів тощо натрапив на „Слово о полку Ігоревім”, на яке звернув увагу, забрав до свого архіву, зробив копію і 1800. р. вперше видав друком.

Так випадково було знайдено і збережено для нас найвидатніший твір, найкращу мистецьку перлину старого українського письменства.

Поява „Слова“ була історичною подією в культурному житті нашого народу. Вчені і поети всього світу оце вже півтора століття студіють, перекладають, переспівують і наслідують цю надзвичайну пам'ятку українського лицарського епосу. Спочатку була розгорнулася надзвичайно гостра дискусія над тим, чи „Слово...“ справді оригінальний мистецький твір старого письмен-

ства, чи це фальсифікат пам'яток, можна навіть 18. століття, часів

Наслідком глибоких всеобщих студій учених всього світу на свою долю пришили до однієї думки, що „Слово о полку Ігоревім” є оригінальний мистецький твір, що постав наприкінці XII. століття, а точніше 1187. року. В основі цього твору лежить правдива історична подія пронохи 1185. року Новгород-Сіверського князя Ігоря з братом Всеволодом і сином Володимиром на половітів — неспокійних і віно руйнуючих укрainські землі кочовиків південного сходу.

Ця правдива історія зафіксована в Кінському літописі XII. століття, який цікаво зберігся до наших часів і допоміг нам глибше пізнати сенс і ідею „Слова”.

Невідомий, але глибоко талановитий автор „Слова” витонченими мистецькими засобами подав нам заповітну, живучу й досі ідею, яка, якщо й перекласти на сучасну мову, ззвучатиме: якщо хочемо бути сильними, якщо хочемо перемогти одвічних ворогів наших, — мусимо бути об’єднаними і боротися тільки під одним політичним і військовим проводом. Амбіціонерство окремих князів, отаманів, вождів завжди кінчається трагедією і ганебною поразкою. Трагедія князя Ігоря, а з ним і трагедія всієї

України, — це наслідок його амбітності і славолюбства, а найголовніше — наслідок розсвареності, незгоди, розірваності між окремими українськими князями. Автор устами князя Святослава, що промовляє знамените „золоте слово”, лорікає князям — Ігореві і Всеволодові — за їхній нерозважний крок, що, не погодивши свого наміру з іншими князями, пішли одинцем на таку небезпечну авантюру. Йому тяжко терпіти ганьбу рідного краю, що настала через нерозважний вчинок князя Ігоря, і він закликає всіх українських князів об'єднатися і спільними силами помститись „за землю українську Ігореві ранні“.

Глибока патріотична ідея, барвищі образи, кольоритні ландшафти, річка, залишки ноганського світогляду, ліричні виступи в давнину, героїка військових походів, чудесна поетична мова і прозора композиція — все це віддавна приваблювало українських поетів і спонукало до багатьох перекладів, переспівів з староукраїнського мовного оригіналу на сучасну живу літературну мову.

Найвідоміші переспіви „Слова“ живою українською мовою є: Михайла Максимовича, Тараса Шевченка, Юрія Федъковича, Панаса Мирного, Степана Руданського, Бог-

дана Ленкого, Василя Шурача, Наталі Забілі, Максима Рильського і Святослава Гординського.

Друкуючи новий переснів „Слова“, що його зробив український учений Микола Аркас, ми цим тільки хочемо пристуржитись до якнайбільшої популяризації цього бессмертного твору нашої стародавньої літератури.

Редакція і видавництво „Українські Вісті“

До шановних читачів

Моя скромна праця не претендує ні на точність перекладу, ні на поетичну вартість, ні на викінчевість, її, тим більше, на славу.

Писалася вона в несприятливих еміграцьких умовах на чеському селі, коли під рукою я не мав жадних відповідах підручників і жадних розвідок про „Слово“; мав перед собою тільки книжечку з старослов'янським текстом „Слова“, яку захопив ще з України. Лише набагато пізніше мені пощастило прочитати капітальну працю про „Слово“ проф. Перетца, і я дещо виправив в своєму переспіві, саме ті місця, які, здається мені, проф. Перетц трактував дуже дотепно.

З огляду на вищесказане я не називаю свою скромну працю перекладом, що вимагає великої ерудиції перекладача, а лише переспівом, який ве мусить точно притримуватись первісного тексту.

Свою працю я не призначав до опубліковання й присвятив моїй незабутній венеці, яка була захочана в „Слові“ й ніколи з ним не розлучалася. Вона, власне, і захотела мене до цієї праці. Якщо мій переспів і побачить світ, то тільки завдяки молодому українському письменникові Л. В. Полтаві, що побажав переслати його до „Українських Вістей“.

23. I. 1951.

Микола АРКАС

Переснів присвячую цай'яті не-
забутької Нев'ки мосії Ольги
Івановни Аркас.

А не час хіба нам, друзі,
Знов ударити по струнах,
Заспівати по-старому
Про бувальщину недавню?
Чи не час нам спогадати
Князя Ігоря й дружину,
Що на полі Половецькім
В січі трупом полягla?
Заспіваймо ж та згадаймо
І про князя й про дружину
Це є про те, чого свідками
Ми самі тоді були;
Та про дії ці недавні
По-новому не співаймо:—
Як Боян зановідав нам
Грають гусельки нехай! ,
Бо коли він струн торкався,
Щоб натхненно оспівати
Княжі труди звитяжні,
Княжі походи дальні, —
То крилатими думками
По-над деревами линув,
Мов орел той сизоперий
Серед хмар кружаив-підносивсь,
Наче вовк той сіроманець
По землі вночі ганявся,
Нам'ятив бо він, славута,
Нерідких ще князів державних,
Знав про всі пригоди давні,
Цо звеличили їх Стіл:

Нам'ятає про бенкети,
Що справляли так бучно
В княжій гридині високій
В місті Киселім старім.
Про усебіш та чвари
Ви умів розповідати,
Про звитяжні походи
Вмів патхично заспівати,
І неслася поголоєка
По усіх світах широких,
За морями, за стежами
Грізне славою гуля;
Н дивувалися всі люди,
Поглядаючи на Київ,
На його князів могутніх
Та на військо удаче.

Здавалось, коли ви співали,
То десять соколів пускав
Із гусяїв своїх ерібностгущиних
І соколи сторима до неба
Злітази, шугаючи летом,
І в небі на зграю лебежку
Кидались та били їй;
І котрий з них соколів першим
На зграю лебежку кидався —
Про того їй співалася дума
Бояном, старим гусятром:
Про старого Ярослава
І це і про красного Романа
Святославового сина;
Про хороброго Мстислава,
Перебінця удятного,
І це зарізав перед військом,
Перед руськими полками
Та Касожською ордою
Велетенського Редедю,

Івасаженного кагана.

А справді ж, друзі, той Боян
Не десять соколів пускав
На лебедину згрюю в небі —
Свої пророчи персти
Він на живі гусяні струни
В натхненню вином покладав,
І струни ті самі вже славу
Князям велично рокотали ..
Ночнемо і ми цю думу, друзі,
Від Володимира, старого князя,
І до тепериннього Ігоря ІІ
При дої омозі Божій доспіваймо.
Цей Ігор, розум мужністю скріпивши,
Завзяттям лицарським загартувавши серце,
Славетних подвигів побідних зажадав
І, щоб помститися за Руську землю,
Із Сіверськими кінними полками
В краї не івані вирушив походом,
Де крилися орда лютих половчан.
Не день, не два, не тиждень проминали —
Дружина йшла по срібних хвилях тиреси,
Проходила яруги глибочезні,
Цей тернищ, купала сідла в ріках
І знов в степи безбрежні вступала.
Розтогі та пологі наче море.
Нераз вже князь на чалім скакуні,
Мов сокіл, вихопливсь на маківку могили
І марно все шукав очима синій Дні —
Крім степу вкруг нічого він не бачив.
І, здучи заморено по ньому
В один з таких пекучих, довгих днів.
Князь Ігор глянув ін пароком
На сонце, що жахтіло в випині;
І бачить, і не вірити: дивне диво!
Все сонце чорним колесом закрилось

І на дружини рантом наважилась
Претемним хмарницем зловіща п'ятьма.
Лихі передути лашти у книжке серце,
Але коня свого він повернув
І до дружини голосно тукнув:
„Братя в дружину!
Лишє ж потягами бути,
Ніж полоненими бути;
А сядьмо ж-но, братя, на борзі коні свої,
Погляньмо на Дні синьовидий!!!“
В книжку думку запало відважне бажання:
— Годі зважати на зліт оті віщування,
Треба зазнати на Дні широкому щастя,
І влруге тукнув він назад до своєї дружини:
„Хочу я, друзі, в кінці Полонецького поля
Синє свій меткий на ногах бойціх полама-
ти,
Там або голову хочу свою положити,
Або напитися з Дону поломом водиці
З вами, брати-Русини!!!“
Ген, соловію бувальничи, віцій Бояне!
Тобі б звеличати пригоди ці славий
Ігоря князя та княжих хоробріх бойців;
Тобі б звеличати, своїми думками стрибаючи,
Мов соловейко по вітлю цвітучого дерева,
Розумом линучи ген в вишні і по-ід хмарами,
Славу рівняючи давню з сучасністю,
Слідом Трояновим^{*} мчачи на гори!
Тобі б, а не нам, заспівати що думу про
Ігоря,

Князя хороброго, внука Олега побідного!
І отак би почав ти, старий:
— То не буря заїгла соколиків
За широкі пустелі-степи, —
То злітас хижес галичча

* В іншому тлумаченні Бонапарт

На годОвания, тризну кривавую
До великого Дону-ріки! —
Чи отак би співав ти, Бояне,
Славетний унуче Велесів:
— Ржути вже коні за Сулою,
Слава в Києві лупас,
Сурми в Новгороді грають,
Майоряте стягіІ в Чутівці —
Дожидас Ігор
Всеволода брата,
Курського державця,
В полі при Оскоді;
І прибув до нього
Всеволод завзитий
І звернувсь до князя
З іцирими словами: —
Брате мій, єдиний друже, Ігоре прелю-
бий!

Ти і я — сємьо обидва діти Святослава,
Та сідлаи ж, брате,
Борзі свої коні,
А мої вже попереду
Близько Курська на пomezжю
Стоять наготові!
А мої куряви
Свідомі завдання,
Під сурмами виплекані,
Під шоломом виховані,
Чезом списа згодовані,
Оловаті црапорами:
Всі дороги їм відомі,
Всі яруги добре знані,
Луки у них натягнені,
Сагайдаки отворені,
А шаблонки нагострені,
Самі ж скачуть в полі.

Іс ті сіроманці,
Шукаючи собі честі,
А кияєш — слави!
Год ж то егатини Ігор ступив у золотий
Стремінь
Із руськими погаками на дальній південь
рушив,
Хотів бо він пометягись за країни батькін-
нини,
Хотів свій спів зламити за воріх полове-
цьких.
Хотів свій меч дискутий в іх крові покутий
Та подомом побідним черпинуть водиці а Дону.
Тоді ж то в цистім полі зневажка об'їви-
лись

Лихі винування, недобрий признаки:
Заступило зиму сонце мороком дорогу,
Серед ночі ж громовиці лютого заревіла,
Сполонила штицю в гайдах, авіря разігнала
Із берлогами в темнім лесі, з батраків у полі:
Метушальсьєн іх вагаги, рикають, ливиають
І, голомшахи нещасти, гучно та зловіщо
Розлягається етепами крик страшного Дива.
Голос лунає, зловіщо-пророчий,
Ливе за море, за дикі стени:
Слуха його і жахається Корсунь,
Волга далека, Посуляє, Сурож,
Слуха його у країнах Кубані
Тъмутараканський великий Перун...
А половці між тим, зачувиши ще тривожну,
З своїх кочовиц навиростець степами
Незличними загонами Ішли,
Щоб переняти Ігореве військо,
Щоб не пустить на Донські берега.
Скриплять вози опівночі,
Мов лебеді, скликаючись —

Ігор на Дін полки веде!
Вже ж бо його біди птицю попасають,
Лихо пророкують по ярах глибоких
Вовки-сіроманці, виючи тягуче;
На поминки клектом звіря закликають
Орли-чорнокрильці, линучи над військом.
І лисиці хитрі брещуть спозаранку
На щити червоної княжої дружини..
— О, земле Руська! Вже давно
Тебе могили степовій
Од нас закрили темним тлом;
Далеко, ех, далеко ти! —

Минає ніч, зоря спада за обрій,
Імла вкривас стең, і щебет солов'ини
Замовк в гущашиі дрімаючих гаїв —
Натомість гомін галичин прошинувсь
І залунав погребним перезвоном,
Розносичись далеко по стешах...
Червоними щитами княжії дружини
Широкі поля загородили
І рушили вперед — там честь вони знаї-
дуть.

А Ігореві славу роздобудуть.
Раним-рано у п'яток вони потоптали
Половецькі ноганські полки
І по полю, мов стріли, розсинавшись
врости.

Захопили великий полон:
Ім дісталося золото, сріблO, паволОки,
Дорогі оксамити, всіляке добро,
І помчали вони ще на втіху загальну
Половецьких прегарних дівчат;
Кожухами, керяями, різним мережжям
Ночали вони греблі гатить
По болотних місцях, де бездонні багвИща
Перетяти хотіли їм шлях.

Ратніде срібне,
Буничук червонин,
Корогва біла,
Багряний стяг
Одбив князь Ігор
Від басурманів
Та шинком славним унічни
Себе і руську вою дружину...
Дрімас в полі на розлоді
Хоробре Ольгове гніадо.
Від краю рідного воно
В степи далеко залетіло!

Не родились бо внуки Даждь-Божій
Ні образу, ні крипту терити.
Не привикли покірно посити
Завойовницьке рабське ярмо;
Ні шуліць, ні дужому соколу,
Ні тобі, степовий половчанине,
Чорний вороне, круче лихий,
Не привикли вони піддаватися,
Спорядившиесь на ратні дела.

Іза біжить по полю сіроманцем,
А Кончак за Гзою поспішає —
На Дік великий, назУстріч РУси!!
На другий день вранці-рано
Сходять зорі над землею
И кров'ю світло їх просякає,
Чорні хмарница з-за моря
Ясне небо загортаютъ,
На чотири сонця сунуть,
Мороком затмити хочуть;
В них шугають, б'ють у землю
Огнєвиці — блискавиці; --
Бути грому великому,
Іти дощу раптовому
Стрілами гострояками

З донської сторони;
Тут списами поламатися,
Тут шаблями пощербатися
На половецьких шоломах
Посеред стежу дикого
Над бистрою Каялою!

О, земле Руська! Вже давно
Тебе могили степовій
Од нає закрили темним тлом:
Далеко, ох, далеко ти!..

Вже вітри. Стрибожі виуки,
З моря стрілами женуться
На хоробре руське військо
Ta на Ігоря, їх князя,
Земля гуде, мутяться ріки,
Клубиться порох, криє стежі
Розвивши в бурній хуртовині
Ноткані златом полотнища,
Стяги ординські майорять,
I бойовим тривожним піском
Над кінцям військом томонять.

Половці сунуть від Дону великого,
З шівдяя, від моря, з Сурожських степів.
Сунуть, мов хмари, незлічні отари їх,
Княжес військо облогом беруть.
На оборонну межу відступивши,
Червоними щитами Русь
Її від половців відгородила.
А діти Бісові, свої ряди
Хижакським криком й люттю уміцнивші,
Орканом кинулись на лицарські полки..

Гей, Всеволоде княже, ярий туре!
На обороннім місці стоячи,
Ти осипаєш ворога стрілами.
Рокочуччи тятивами-струнами;

Свобоми харалужими^{**} мечами,
Немов на гульбницу веселім в мідні бубни,
Гремини ти по шоломах полоцьких,
Іде б не скочити на чатому коші,
Виблискуючи шоломом Трубчевським, —
Там екраз лежать скривлені тіла,
Потяті руки, голови ноги,
Поскепані шаблями молодецькими
Оварськії хвостаті шишаки^{***}
Якими ранами, якими, братці,
Подорожить він, туром розбоданий?
Забув бо в воєнному заваяті
Всі почесті веселого життя,
Забув він примихи, звички та привади
Своєї Глібовини, прекрасної дружини,
І золотий батьківський Сілець,
І серцем влюблений Чернігів!

Минули вже віча Троянові,
Минули часи Ярославові,
Минули пайди Олегові,
Олега того Святоєлаовича.
Той бо Олег Святоєлаович
Чвари мечами кував,
Сіяв по руській сторонопольці
Стріли в ошени^{****} меткі.
Ступив він в злате стремено
У городі Тъмутаракані,
І гучний звін його побід
Почув старий, величний, дужий
Син Всеволодів, Ярослав,
А Володимир — той щоранку
В своїх черні Івських палитах
Руками вуха затулив;

^{**}булатними, з доброї краї

^{***}шишастий вгорі шолом.

^{****}короткий санс, який вилазив з горога, „копъ”.

Не дочував, не добачав,
Як розгулявсь Олег свавільний
І як нагострений свій меч
Він оминав у братній крові.

Бориса ж Вячеславича воїцька слава
На Канікській травиці розпростерла:
Склав голову там славний молодець,
Боронячи покривджені права
Хороброго Олега-князя...

Від тої самої Каяли
Виводив на легкіх ходою
Угорських конях свого батька
Завзятий княжич Святополк
І віз його в престольний Київ
До брам Софійської святині...

Тоді ж то, за Олега,
За того Гореславича,
Росли страшні усобиці
По руській стороні,
Тоді діткам Даждь Божим всім
Загибелль вже приходило,
У княжих міжусобицях
Скорочувався вік;
Тоді по полю руському,
По полю урожайному,
Не видно було орала,
Але тоді гайвороння
По тих полях все крякало,
Дзьобами зариваючись
У тіло княжих гридинків
Ta воїв-сірлків;
Тоді туди зліталося
І там перекликалося
Жадобливіс галиччя,
Жиরуючи над вбитими
В вечірній тихий час.

Бувало так в минулі доби,
Коли велись криваві чвари,
Коли на брата брат ішов,
Але такого бойовиця,
Як при Каялі коло Дону,
Це споконвіку не було!
Од світанку и до смеркани
І вею іч аж до схід-сонця
Над стежами, над ярами
Стріли з ноєвистом літали
І дзвонили громом дивою
Гострі шаблі по шоломах,
І тріцали, і ламались
Довгі сини по кольчугах —
У незданім дикім полі,
У крайній половецькій;
А земля під конігами
Геть укрилася тілами,
А земля під конітами
Вся засіялась кістками;
Бродять коні по калюжах,
По крові завзятих воїв.
Що на межах оборонних
Руську славу берегли...

І застогнала нешька-Русь
Тугою-горем оповита,
Журба, мов чайка, проквилляла
І голосив риданим сум:
— О, земле Руська! У степах,
На дальніх межах оборонних,
Твої сини костями лягли,
Каялу труном загативши! —

Що дзвенить? Що стугонить то
Спозаранку на світанку? —
Ігор військо завертає:
Жаль бо стало ѹому брата.

Жаль куряп його хоробрих,
Що на межах оборонних,
Знемагаючи, рубались
Харалужними мечами ..
Бились день і другий бились,
А на третій день в цолудне
Вшли Ігореві стяги
Під копита диких коней,
Диких коней половецьких;
Там, на березі Каяли,
Бистроплинучої річки,
Ігор з Всеволодом юним
Розлучився, розпрощався:
Там, на березі Каяли,
Русини банкетували,
І вина їм не хватило.
Щоб прославити Руську землю,
Руську землю-батьківщину:
Там воїни святів споїли,
А самі довкруг ослонів:
Мертвим трупом полягли...
Поникла трава від жалоби,
А дерево низько від горя
Додолу склонилося віттям: —
Уже ж бо, премилі друзі.
Недобра година настала —
Іяло у степах половецьких
Без ліку вояшкої сили;
Вступило на Руську землю,
На землю Трояна славути,
Цаждь-Божим унукам на горе,
Зле лихо в подобі дівоцій;
Збудилось страшне лихоліття,
Ілескало крилами на Змор'ї,
У гирлах великого Дону.
И, пеначе та зграя лебежка,

Ячало, купаючись в кропі.
Тоді нещасна пенька-Русь
Стогнала, ранами покрившишь,
Тоді, в усюбих страшних,
І сини, князі удільні,
Стару ганьбою зневажали
І злутим ворогам їй
На мордування, на потату,
На глум жорстокий віддали.

І казав тоді братові брат
Не в родиннім гнізді, а у нойї:
„І мос, і твое -- все мос,
Я приданю, що хочу, насиллям!”
І князі почали є-за дурниць
Гострі шаблі із піхв витягати,
Розбрать злій між собою счиняти
Та знесилену Русь плюндрувати ..
Далеко сокіл, б'Ючи птицю,
Далеко, дужий, залетів --
Аж за степи на сине Змор'є,
Де Дні, рокочучи, пливе! ..
— А Ігореве військо нам
Вже годі, браття, воскресити!! ..
І гуцули в ту годину
Разом Карна й Желя лихий,
Навели свої чамбули,
Навели свої ватаги
На бездольну Україну
Та воғнем, мечем двохлезим
Геть спустошили їй.
Заголосили руські жінки,
Заголосили, тужно нарікаючи:
— Виж б'ю нам миленьких,
Виж б'ю нам рідненьких
Очима не зглідти,
Не здумати думками.

А срібла и золота того багато розгубити!—
І застогнав бо, братці, Київ тоді туюю.
А близький Чернігів квилив — прокви-
ляв від напастя.

Княжата ж далі шаблюками чвари кували,
Погані ордиці по Руській землі побі-
гали,

З двора беручи даншу по веверді —
І плакала Русь кров'яними слізами!
Ці ж бо два князі, князь Всеволод та
Ігор,

Збудили знову горе-лихоліття,
Яке приборкав був раніше
Владика київський, великий Святослав:
Грозою був для всіх він, веледужий,
І всі боялися мечів його булатних
Та, в панцирі закованих, дружин.
Цей Святослав, зібравши славне військо,
Походом рушив в землю Полоцьку
Та притентав залізною стопою
Степи Куманській, яруги та могили,
І скаламутив веслами-мечами
Озера Іхні, ріки та ставки,
І висушив огнями бойовими
Струмочки та болота лісові.
На Кобяка відважно ополчившиесь,
Він вихопив, мов, вихр, його з луки,
Із середини ордиці полоцьких,
І полонив і в Київ приволік;
І опинивсь отої каган інганий
У гриднєці могутнього владики,
Де нимці й греки, вЕНеди й моравці
Співали славу князю Святославу.
А Ігоря нездалого кляли
За те, що лицарство втопив він
На дні Каяти степової,

За те, що висинав у підди
Все руське золото, ще й скарб княжин-
ський спіл!

А Ігор-князь тоді з сідецьких золотого

В пужденієві сідло Конця пересін,

Мурії вкруг меч тоді засумунали,

Бурба прибила радоці усі.

А Святослав зловійцій сон побачив

І мовив так до лицарів своїх:

«Здалось мені, други, нечаче б на Кіїв-
ських горах

Мене укривалом покрили ви чорним, вели-
ким

І піччу на тисове ложе мене ви поклали

І пістолі міжно мене і прелюбно лежали;

Здалось, нечачебто чериали в чарку мою ви

Синяве вино, перемішане густо з журбою;

Здалось, що ви з сагайдаків порожніх ку-
манських

На ліжко мос висинали великі перлини;

І це ще побачив я: ніби без зволоку дошки

На теремний дасі мойї златоверхії лежали,

Бездядно лежали, розкидані ніби орієном;

І буцімто ніч всю до ясного, світлого ранку

Гайворония крикало чорне, на оболонь
сівши,

Близь Плис'єка старого, де пуща росте Кіев-
и Ова,

А вранці знялося і майнуло до синього моря.”

І так сказали бояри пресвітлому князю-

владиці:
Княже великий! Туга вже нам розум ук-
рила,

А думку журба полонила та смуток --

Прослухай же, княже, що сон цей тобі
пророкує:

..Знеслися два соколи дужі,
Злетіли від золотого Столу
Свого велеславного батька,
Майнули і в нолі широкім
Закрились імлою туманів;
Летіли вони пошукати
Величного Тъмутараканя,
Летіли шоломом водиці
Із синього Дону напитась;
Оборкали їм по дорозі
Залізом опірені крила,
Криві мечі половецькі;
Обох бо тих соколів дужих
Закуто, забито в кайдани,
Тепер у поганській неволі
Горюють вони та скиглі Ігъ"...
На третій день потеміло,
Два сонця померкли,
Два стовпи червоні згасли,
Мороком закрились...
А за ними і місяченьки
Молоді та ясні:
Святослав іще й Ігоревич
Олег молоденький.
Навалилась тьма на землю,
На Каялу бистру,
А на Русь, мов парди хижі,
Половці набігли,
Потопивши руську силу
В глибокому морі,
Заохотивши кагана
На велике буйство;
І ганьба затъмила славу,
Кривдою приспала,
І неволя милу волю
В порох затоптала;

Вінцій Дон додолу кинувся,
Голосно гукає
Та про злес лихоліття
Землю сповіщає,
Готські прегарні дівчата
Спивають на березі моря,
Дзвінчи золотом руським;
Вони величають у піснях
Доби давни проминулі
Казкового лицаря Буса;
Вони славоедовлять на Зморі
Криваву помету Куманів
За смерть ушкади Шурокана.

А ми ж уже, дружино,
Без жадних радоців сємог!*

Тоді ж великий Святослав
Промовив злате слово,
Промовив і змішав його
З солоними сльозами:
— „Ціти мої, діти мої,
Ігоре безищаний,
Всеволоде вірний!
Рано, рано почалисте
Краяти шаблями
Землю Половецьку,
А собі шукати слави
Но краях незнаних!
Ой безславна ж ваша, діти,
Тая перемога.
Бо без слави кров ногану
Пролилисте разом!
Ваше серце з криці збите,
З впертої сваволі,
Загартоване у буйстві,
В грішній непокорі;
Не цього ж мої сивини.

Не цього чекали,
Щоб така лиха недоля
Вам, дітки, дісталася!
Ой, не бачу вже я цині
Влади свого брата,
Многовійного державця
Князя Ярослава!

Гей, брате, брате Ярославе,
Червігівський владико!
Колись-то ти з боярами,
З Могутами, з Татранами,
З Шельбрами, з Ревугами,
З Ольберами й Топчаками
Ходив в далекій поході без щитів,
З одними захалявними ножами!
До бою ставши, криком ліш одним
Твоя дружина по іс здобувала.
Позвонюючи славою дідів!

Ви ж думали інак:
— Самі піднімемо рушники:
Майбутня слава наша буде,
А вже здобуту проміж себе
Тоді поділимо як слід! —

Чи тож диво, братці лобі,
Змолодіть старому?
Якщо сокіл соколятки
Стереже в гніздечку,
То змивається високо
У безхмарне небо,
Б'є, дзьобас хижу птацю,
Пір'я висмикас
Щуляків до соколяток
Близько не цускає.
Зле, що годі мені, браття,
Годі покладатись
На князів тих баламутів

Та на їх дружини;
Ох, не ті, не ті вже нині
Доби настушили,
Добробут та славу давнино
В кроні уточили!
Сгогнуть вже під лезом шабель
Коло Ромна люди,
Під Куманськими шаблями
Гострими, кривими!
Стогнє вже і Володимир
Із Нереславом
Ностріяний, порубаний
Ворогом поганим;
І мішас сльози з кров'ю
Глібович нещасний,
Подививши на руїну,
На Ромен в ножежах!

"") арбалетами.

Чи то не ваші славні дружини
В степу незнанім рикали, мов тури
Поранені булатними мечами?
Встуши, князі, у золоті стремена,
Вступітесь за кривди батьківщини,
За землю Руськую, за Ігореві раги!..
Агей, Ярославе, агей, Осмомисле,

Галицький княже!

Сидиш ти високо на троні своїм
Злотокованім,
Підперши угорські гори по скамі заліз-
вими!
Шляхи застунивши владиці угорському,
Закривши ворота Дунаю широкому:
Своїми пороками** мечеш ти кулі над
Хмарами,
До току дунайського владу свою
Простираючи,
І рядиш суди там і волю свою
Проголошусь!
Труди твої грізні, о княже, і вчинки
Славетній
Чунають по землях далеких, тебе вели-
 чаючи:
Здолав Ізяслава ти в лютім, кривавім
Бойовиць
І в Київ вступив через брами, таранами
Збитії,
На батьківськім троні своїм злотокова-
нім сидючи,
Салтанів ти стрілами б'еш за далекими
Землями.
Стріляй, володарю, не їх — Кончака по-
ловецького,
А з ним і Кощія того препоганого,

**) катапультами.

Помагає за Руську землю спугомону.
За рани глибокі хороброго лицаря Ігоря!
А ти, Романе буйний,
І ти, Мстиславе-княже!
Хоробрая душа у вас,
А розум ваши підносить, друзі, вас
На лицарські потуги велетрудні!
Ділами ви преславими своїми
Кружляєте високо по-під хмарами,
Мов соколи, ширяєте ви.
Б'ючи в повітря птицю перелетную.
У вас залізні панцири,
А шоломи латинський;
Стряється від них земля навколо
І многі царства: Ханщина,
Литва, Ятвяги, Полоць
Разом із Церемелою
Свої сулици ^ї кинули
Та похилили голови,
В покорі переможені,
Нід ваші шаблі гострій.
Одичаче, князю Ігорю
Не світить більше сонечко.
І не на добре листячко
Оспалось з дерев:
По Росі, по Сулі-ріці
Міста уже в разділ пішли, —
А Ігореве військо нам
Вже годі воскресить!
Цій вас, князі, закликас,
Кличе на славні побіди:
Діти Олегові стати
Спішаться на герць ногуляти
Ін'вар ішай і Всеволод княжич
І троє Мстиславичів дужих, —

^ї бойова палиця, булава, пернач, обушок.

Князі ці не в кволім гніздечку
Спір'ялись її роєли, шостокрильці!
Не перемогами ви, славні, розібрали
І жереб влади її почесті усі!
Навіщо ж вам тоді шоломи злоті,
Сулиці ляцькій, червоні ті щати?
Загородіть, князі, стени широкі
Своїми гострими ощепами-стрілами,
Вступітесь за Руську батьківщину,
За рани Ігоря, за смерть його дружин!
Суда вже не тече сріблявою водою
До стін зруйнованих Переяслава,
Тече Двина болотом, каламуттю
До грізних половчан в степи Овиця нез-
напі —

Вони ж на берегах її гукають хижко.
Єдиний тільки Ізяслав Василькович
Своїми гострими мечами подзвопив
Об шоломи рогатій литовській
І вчинком тим підтяв славуття діда
Могутнього, хороброго Всеслава.
Порубаний литовськими мечами,
Упав на руські він червоні щити,
На окривалену траву і там загинув
І, помираючи, промовив він отак:
— „Твою дружину, княже,
Кирилами птиця приоділа,
А звірі кров її злизали! —“

Ні Всеволод, ні Брячеслав,
Його брати не забачали,
Як, всіми кинутий, один
Він видихав завзяту душу
Через золочений наїз.

Затихли веселощі, змовили і співи,
Журба на землі розляглась,
Сурмлять городенській сурми жалобно

Про смерть Ізяслава на бранному полі
І гридиців, і дружини його...
Веселавові внуки і ти, Ярославе!
Схилте стяги вже свої,
Вкладіте у нихні поцерблені шлабі,
Бо ви вже позбувлисі лідівської слави,
Бо ви в братовбивчих усобицях-чварах
Вже Русь утопали в кропі.
Князі нерозумні, владики сваргнів!
Глядіть — Половецька орда
Пустонить, илюндрує Українську землю,
Затоптут в порох Веселавову славу
Та инищить потуги його.

На семому Трояновому віці
Кинув жереб на дівицю
Хитрий та жадобливий Веселав,
На коні сів, підступно змудрувавши,
І поскакав до Кисна на гори
Ta ратицем скривавленім доткнувся
Великокнязівського золотого Стільци.
Метнувся потім він до Білгороду,
А звідти, вкришнись синьою ім'ялою,
У глуну ніч шугнув на дальню північ
І раптом, вдаривши таранами вакки-
ми,
Він новгородські брами одчинив
Ta, потоптавши славу Ярослава,
Із Дудуток метнувся до Немиги
В подобі срого голодного новка,
Мов снопи ті, на Немизі голови кладуться,
Гуркотять ціни булатні, лицарів молотять,
На току живіт статечний вої покладають.
Віють душу сгріли-списи, з тіла виганя-
ють;
I не бур'яном збережжя на Немизі вкри-
лось.

А покрилось воно кров'ю лицарів відваж-
них —
Все синів Руси-небоги, що костьми свої-
ми
Позасіювали рясно поле при Немизі.

Оден негідний князь Всеслав
Людей судив, міста ридив
Та роздавав їх на всі боки:
А сам в вовка перекидавсь
І ніччю, ніби лютий привид,
Тинявсь від Києва до Кур
І до мурів Тъмутараканських.
Він шлях-дорогу перебіг
В подобі вовка-сіроманця
Самому Хорсові тому:
І рано в Полоцьку йому
Ударив дзвін на службу Божу
В Софійськім храмі, але він
Той ранній благовіст, ті дзвони
В самому Києві вже слухав.
Хоч в сильнім ٹулубі його
Була душа велерозумна, —
Проте він часто зазнавав
Тиху недолю та напастя.
Ось про таких то дід Боян,
Гусляр віків давнominулих,
І прислів вимислив меткий,
Віщаючи дотепно:
„Хоч як ти хитрий будь,
Хоч як розумний будь,
Хоч птицею літай,
Хоч в Овком побігай,—

А суду Божого тобі не минувати".
Ох, і плакати ж Руській землиці,
Згадавши бувальщину сиву,
Згадавши колишніх великих князів,

іх раті та владу премудру
Згадавши того Володимира,
Старого, могутнього тура,
Котрого прикути ціно не могло
До київських гір злоговерхих!
Тепер вже заникло могуття його,
Давно він і сам у могилі,
Давно у могилі і гряді цюго,
Нездолині, стравині багатії;
Стягі його пані водочать тепер,
Мов борони ті, по землиці
Невдалі нащадки елаветних дідів
Князь Рюрик й Давид немоторний;
Не в Руській землі тепер слава давенить, —
Співають сини на Дунаї
І златом вже Київський стіл не бліщає
І вов у нього немас...

... Тихо! — Голос Ярославини
Іде луною по степах —
В ньому горе проквилас,
Слово тоне у сльозах.
Тихо Голос Ярославини
Іде — луною по степах —
Ви до моря долітас
І блукає по лісах.
Тихо — Голос Ярославини,
Ілач невтішний, вдаль линії,
Похиляє росії трави
І дерева долу гне.
Тихо! — Голос Ярославини
Над Каялою квилять,
Де на полі оборонім
Слава руськая лежить;
І, проквиласи мов чаїка,
До убитих приятка
Та, над кожним зуаплившись,

Князь Ігор сівка...
На забороло стін і упавши,
В Путівлі плаче Ярославна
Перед світанком на зорі:
— Нолечу я горлицею — плаче —,
Омочу рукав бобровий в Доні,
Обв'язку миленському ким рани.
Обітру його криваве гіло!
На забороло егін упавши,
В Путівлі плаче Ярославна
Перед світанком на зорі.
— Ой вітрило, віltre бунесЕнький!
Ой, чому, вельможний, сильно віш?
Чом своїми легкими крилами
Хинські стріли мечеш на дружину?
Та хіба ж тобі не досить віять
В небесах, розгоняючи хмари.
В синім морі дуючи в вітрила,
Колисаючи човни на хвилях?
Ой, пощо ж ти, віltre бистролиний,
Закружив вихрами пру Каялі
Миших воїв курявом засипав,
А мої всі радощі розвіяв?
На забороло стін упавши,
В Путівлі плаче Ярославна
Перед світанком на зорі:
— Гей, славuto сивий, Дніпро — плаче,—
Ти пробив скелясті гори-кручі
У землі незнаній Половецькій
І ревеш в порогах, ллючись в море;
Гей, славuto сивий, Дніпро — плаче, —
Колихав ти човни Святослава,
Що ішов на Кобяка походом,
На того ушкаля стеноового!

*) Горища частина кр'юсних мурів під зубцями

Ой, примчи ж до мене, сильнодужий,
Милого мого з степів широких,
Щоб не слати меві плачу за море,
Срібну тиресу не росити сльозами! —
Ва забороло стін упавши,

В Путинці плаче Ярославна

Перед світанком на зорі:

— Ой, пресвітле сонце чарокрасне!

Ти усіх ласкаєш, загріваєш.

Ой, чому ж сповідалке проміння

Ти на руських воїв простираєш?

Ой, пресвітле сонце чарокрасне!

Ой, чому ж в безводим лікім позі

Ти їх луки спрагую лесушило,

А тugoю сайгаки замкнуло? —

Так, на мури чолом упавши,

Голосить, плаче Ярославна

Перед світанком га зорі,

І вітри буйні по просторах

І ридання розвівають.

І журбу в степи несуть...

Забурхлило море опівночі,

Мчаться смерчі туманами, —

Ігореві, князю молодому,

Указує Бог путь-дороги

Із країв поганих половецьких

В землю Руськую до отчого Стола.

Позагасали увечері зорі —

Ігор спить і не спить,

Ігор міряє поле думками

Од великого Дону до малого Донця.

Опівночі він сів на коня, —

Засвистув за рікою Овлур,

Сповіщаючи про небезпеку —

Ігор зник, мов не був, у степах.

Загули, застугоніли вкруг обшари.

Загули, зашестіли лози-трави —
Половецькі конній чамбули
Бурею за Ігорем жечуть.
Київські князь горностаєм в комиш.
Переплив білим гоголем річку,
Полетів на баскому коні
По широких степах Задонецьких
І, зійшовши з сідла на траву,
Босим в Овком метнувся по полю

І склався у донецьких лугах,
Звідтіля ж дужим соколом звився
Та за темними хмарами зник:
Там ширяючи, бив па потраву,
На сніданок, обід та вечерю
Лебедів та гусей важкокрилих:
І в той час, коли Ігор шугав
В підвебесі, склавшись у хмарах,
То тоді побігав сіроманцем,
Отряхаючи роси студені.
По степах половецьких Овлур: —
Не було бо вже коней у них,
Скаюни їх знесилені впали.
І тепер вже над ними клектали,
Десь у дикому полі орли...

І сказав Донець бистренський князю.
„Не мала тобі дісталась слава, —
Не мала на Русь прийшла веселість,
Не мала халена Кончакові!“ —
І промовив Ігор: — „Донче бистрий!
Не мала й тобі дісталась слава,
Бо гойдав ти князя молодого
На своїх блакитних водах-хвилях,
Бо ти стлав йому траву зелену
На срібляному збережжі свОму,
Одягав тепленькою імлою
Серед плавень попід деревами;

Ще й егеріг від ворога лихого,
Як ту чайку на північних гребнях,
Ніби чернєдь на вітрах ревучих,
Як на водах гоголя того.
Не така ріка Стугна та -- каже: --

Зрадною текучи течією,
Пожираючи чужі струмки-потоки, --
Розбігається бистривами по дозах.
Не така ріка Стугна та -- каже --
Ізмкнула ж бо свій синій поверх
Над шоломом князя Ростислава
На недолю матері старецькій,
На недолю несвяки Ростиславині:
Поникли квіти етеповій,
Зав'язли трави лугові,
В лісах, пригнічені журбою,
Схилились долу дерева"... --

Не сороки то, братці, стрекочуть, скакають --
Гза по княжому сліду біжить з Кончаком;
Не згравало тоді гайворонія хижакьке,
Не звивалася галич, потраву глядячи,
Все привищло, сковалось в кущах;
Тільки дятли ті тектом піляхи указують,
Соловій щебечуть в гаях та яругах,
Сповіщаючи світ про велику радість:
Ігор-князь із неволі додому спішти!
І в роздумі сказав тоді Гза Кончакові:
Якіцо сокіл летить до гніздечка свого --
Золоченими стрілами треба нам вбити
Молоде соколятко, що вишло з гнізда".
І Кончак відповів на слова ті в роздумі:
Як той сокіл летітиме вирост до гнізда, --
То його соколя зачарусмо, друже, .
Найгарнішим куманським дівчам".
І сказав і за роздуміо тоді Кончакові:
"Як дівчам зачарусмо те соколя, --

То встеряємо розом і соколика-князя
І вродливу дівчину, циху половчан;
І почнуть нас тоді побивати у полі,
Четючи з задніпрянських країв,
Дужі штиці, незломним залізом опірені,
Руські беркути, княжкі полка!" —

Сказав Боян славетний
Співцеві Святоєлава
Олеговому другові.
Ікий в часи минулій
Співав ще Ярославові.
І слово так скінчив:
"Тяжко без цліч голозі,
Тяжко и тулубу без неї!

Русі ж — без Ігоря князя!"
Світиться в небі пресвітлес сонце —
Ігор — на руському златому троні;
Діви співають на синім Дунаї,
Іх голоси через Чорне море
В'ються і в Києві стольцім лунають;
Де Боричевом Ігор побідний,
Щоб помолитися в храмі святому
Матері Божій цірогощацькій,
Іде і радує Руську землю,
Руську землю, свою батьківщину.
Сурми сурмлять, роадзвенілись літаври,
Струни гусяні хвалебно рокочуть,
В гридниці княжкій пінятися рікою
Вина заморські, меди прехмільний;
В гридниці княжкій гуляє кружало —
Руська дружина бенкет уряжас,
Тицаря-князя свого величає,
Русь-Україну та Київ старий.
В гридниці княжкій гуляє кружало —
Руська дружина помишки справляє,
Прежні криваві бої поминає

І тих, що у січах за Русь полегли..

Заспівали ми, друзі, цю думошку,
Величали в ній доби мицулі,
Прославляли події й тенеріші
Іде й старих велеславних князів;
Заспівали про Ігоря дужого,
Про похід того князя на половців
І про те, як у полі князь Всеволод
Брату Ігорю поміч давав;
Іде й про те, як вдалось Володимиру,
Молоденському синові Ігоря,
Ноленіть Кончаківці прегарную
Та у Київ її завезти...

Бувайте ж здорові, князі,
І ти, броненосна дружина!
Погачих в степах побивайтє,
Славуття мечем добувайтє
Та Русь від ярма борошіть..

13. IV 1932 р.
Ржевніце під Прагою,
Чехо-Словаччина

